

När Gustaf Hellström 'öfvertransporterade' scoutrörelsens idé till Sverige

<p style="text-align: center;">BOY-SCOUTS</p> <p style="text-align: center;">AV</p> <p style="text-align: center;">GUSTAF HELLSTRÖM</p> <p style="text-align: center;">— Särtryck ur <i>Almanack för ungdom 1910</i> —</p> <p style="text-align: center;"> UPPSALA & STOCKHOLM ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.</p>	<p style="text-align: center;">Boy-scouts.</p> <p>Den, som i likhet med mig av världens växlande vindar kastats ner på den plats av jordklotet, där jordens största stad, London, så småningom övergår till landsbygd, kan ej undgå att se dem. Överallt träffar man på dem. Promenerar man över en äng, i en skogsbacke, i en park, skymtar man en pojke med en vidskyggig boerhatt, en stav, ränsel, vattenflaska, grön kakiblus, blå byxor, en halsduk i olika färger. Ibland ser man honom ligga nedhukad i det långa gräset med de pigga ögonen nymornat vakna och andhämtningena ängsligt tillbakahållen, som när en fågel trycker. En annan gång träffar man på en annan krabat, som ligger på alla fyra och studerar djur- och fågelspår i den mjuka myllan eller på den av regnet uppblöta landsvägen. Stannar man och frågar: Vad är det du är så intresserad av, ser han upp på en och säger:</p> <p style="text-align: center;">Klart till uppbrott.</p> <p>— Sir, se här, titta på de här spåren, ska' ni få se — — — Och så kommer det en lång historia. Pojken läser spåren som man stavat sig fram i bok. »Här har en råbock gått fram», säger han. »Den har varit skrämd, antagligen jagad, därför att spåren äro galoppspår. Här mitt på vägen har den stannat och sett sig om. Så har den satt i väg igen med ett väldigt språng — ni ser hur djupt hovarna trängt ner av satsen». Pojken ligger liggande på knä och får en fundersam min i ansiktet, och innan han ger sig av säger han: »Och jag kan ta på min heder och ära, att den passerat här vid sjutiden i morse.» »Hur kan du vara så säker på det?» Då skratrar han, eller också ger han en ett en smula föraktfullt ögonkast: »Jo, det vet jag, därför att klockan halv sju i morse kom det ett häftigt störlregn. Det slutade vid sjutiden. Vägen sluttar här. Alla spår som satts i marken under regnet måste ha sköljts undan. De kan åtminstone inte ha hållit sig så skarpa. Alltså måste rådjuret ha passerat strax efter.»</p>
---	--

GUSTAF HELLSTRÖM-SÄLLSKAPET

Medlemsblad nr 19. Årgång 10
Våren 2010

ISSN 1653-0268

Innehåll

Information	2
Ordförandens sida	3
Gustaf Hellström och scoutrörelsen (Lennart Leopold)	4
Därför, svenska skolpojkar, anmäl er med det samma! Hellströms kampanj för scoutrörelsen hösten 1909 (Lennart Leopold)	6
Boy-scouts (Gustaf Hellström)	13
Mot militarism och prästadöme. Gustaf Hellström, Ellen Key och Elin Wägner i kamp för scoutrörelsen våren 1910 (L. Leopold)	18
Sammanfattande synpunkter kring Gustaf Hellström och scoutrörelsen (Lennart Leopold)	27
Ett PS om konsten att sätta punkt och att slira på nätet (Anders Björnsson)	29
Styrelsens årsberättelse	30
Hellström-Nytt...	31

Om detta nummer av medlemsbladet

Hösten 1909 talade sig Gustaf Hellström varm för scoutrörelsen i mycket uppmärksammade texter, skrivna på ort och ställe i London. Våren 1910 var han hemma i Sverige och fortsatte då sin kampanj. Men han råkade också i polemik med anledning av sina borgerligt radikala åsikter om rörelsens utformning.

Märkligt nog tycks det ha dröjt 100 år innan man inom scoutrörelsen åter noterade Hellströms betydelsefulla insats, men numera finns den relativt fylligt redovisad i Georg Sterzels fullmatade historik *I begynnelsen var... En berättelse om när scoutrörelsen kom till Sverige*, utgiven i tre delar 2007–09.

Därmed är grunden lagd för en analys av omständigheterna kring Hellströms insats, och föreliggande medlemsblad anknyter till Sterzels verk i avsikt att fördjupa och komplettera hans bild. Exempelvis diskuteras en del personrelaterade sammanhang som inte tidigare uppmärksammats.

Då Hellströms texter kring rörelsen är många, fylliga och välskrivna återges de in extenso, de flesta i den särskilda textbilagan. En andra utvidgad upplaga av bilagan kommer att publiceras på sällskapetets hemsida. Där ska medtagas bidrag av bl.a. Ellen Key och Elin Wägner samt en del mötesreferat. /Red.

Information om årsmötet

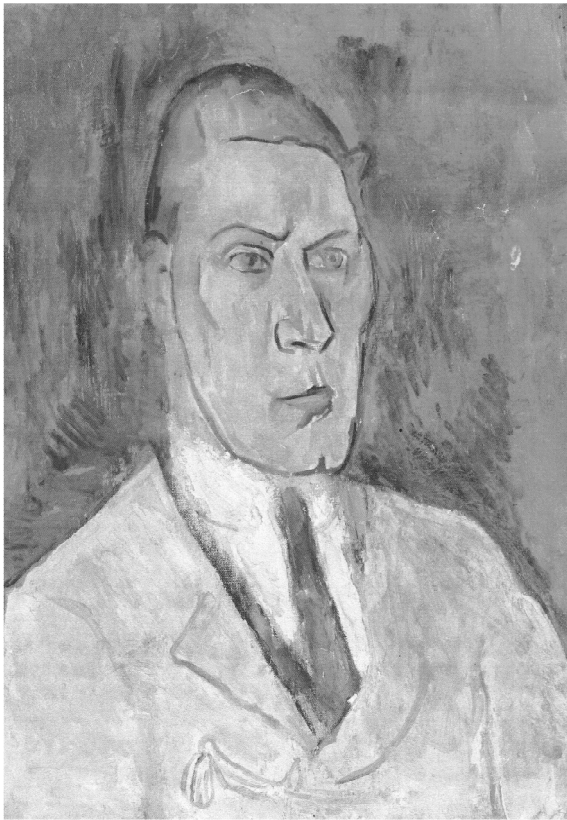
Sigurd Rothstein talar kring Gustaf Hellströms roman *Kuskar* på årsmötet, söndagen den 18 april. Tid: 16.00. Plats: Gustaf Hellström-rummet, Kristianstad.

Framsidan visar första sidan och även omslaget till ett särtryck av Gustaf Hellströms text Boy-scouts, ursprungligen tryckt i Almanack för ungdom 1910.

Ordförandens sida

Kära medlemmar i Gustaf Hellström-sällskapet,

Just nu susar det framgång om vårt sällskap och därmed också om vår författare. Den främsta anledningen är den bok om Gustaf Hellström som kom ut under fjoråret. Boken har fått en glädjande stor uppmärksamhet, utförliga och positiva artiklar i bland annat *Svenska Dagbladet*, *Dagens Nyheter*, *Sydsvenskan*, *Kristianstadsbladet* och *Helsingborgs Dagblad*. Gustaf Hellströms författarskap möts med respekt. Många har blivit överraskade över att han var en så mångsidig författare och journalist och att han fortfarande kan kännas aktuell.

Nils von Dardels porträtt av Hellström, målat i Senlis 1914, pryder omslaget på vår bok. Målningen tillhör Statens porträttsamling på Gripsholms slott.

Viktigt har varit att samlingsvolymens författare inte velat göra en hyllningsskrift utan närmat sig Hellström analyserande och kritiskt.

Det positiva bemötandet har lett till att boken har sålts bra. Detta är i sig glädjande men också inkomstbringande, för bokens författare får inget royalty. Författarroyaltyn går i stället till vårt sällskap, så ju mer boken säljs desto grönnare blir den kvist som vi sitter på.

Nu är dock bokinkomster inget alternativ till medlemsavgifter. Vi vill att medlemmarna ska vara många och nöjda. Vi anser att vi har trevliga sammankomster, och vi bidrar till kulturlivet i första hand i Kristianstad.

Vårt relativa välstånd gör att vi kan fortsätta med att bjuda på ost, kex och tillhörande dryck. Det gör vi nästa gång söndagen den 18 april, då vi har vårt årsmöte och då Sigurd Rothstein talar om *Kuskar*, ett Hellströmverk som i år firar 100-års-jubileum.

Välkomna!

Sverker Oredsson

Gustaf Hellström och scoutrörelsen

Hösten 1910 skrev Hasse Z i ett kåseri att Gustaf Hellström vid sitt senaste besök från London hade kvarlämnat bland annat ”den vackra, nästan religiösa boy-scoutrörelsen”, och det var faktiskt en vanlig uppfattning vid denna tid att Hellström var den som hade fört scoutrörelsens idé över till Sverige.

För att undvika missförstånd ska redan här påpekas att Hellström ställde sig avgjort kritisk till vissa av de förslag som kom att diskuteras under denna process. Han önskade en scoutrörelse som var frikopplad från organiserad kristendom, från militarism och från patentpatriotism, eftersom han ville att scouting skulle locka ungdom från *alla* samhällsklasser, samtidigt som han insåg att arbetarrörelsen inte skulle bejaka en scoutrörelse med borgerliga förtecken.

Att Hellström kände personligt ansvar för den rörelse han introducerat visar inledningen till understreckaren ”Boy-scouts, moral och religion”:

Genom vissa omständigheter har mitt namn kommit att ställas i samband med boy scout-rörelsens öfvertransporterande till Sverge. Min syn på de moment af rörelsen som borde särskildt beifras här har mötts af kritik, dels under den diskussion som följde på det föredrag jag häromdagen hade nöjet hålla i Kvinnornas diskussionsklubb, dels i en intervju med d:r Brandel, införd i tisdagsnumret af Svenska Morgonbladet. Jag anser det därför som en plikt att åter doppa pennan för att i någon mån bemöta de framställda anmärkningarna. (*Dagens Nyheter* den 9 april 1910)

Liksom andra tillskyndare betonar Hellström scoutrörelsens pedagogiska och moraliska uppgifter, men han vill ha en konfessionslös scoutrörelse och det han främst lyfter fram är rörelsens förmåga att främja kamratskap, social medkänsla, naturkänsla och den levande fosterlandskärlek som kan utvecklas först när man verkligen lär känna sitt land. Under våren 1910 såg det ut som om hans tankar kunde vinna gehör, men efter kompromisser vid Svenska Scoutförbundets bildande i januari 1912 kom ändå de för många stötande formuleringarna om Gud och fosterland med i scoutlagen. Däremot fick Hellström fortsatt gehör för sitt fördömande av inslag som bibelstunder och obligatorisk kyrkogång på söndagar.

Först en kort tillbakablick. Hellström, som sedan januari 1907 var *Dagens Nyheter*s korrespondent i London, hade rapporterat om engelsk politik och då även skrivit uppmärksammade reportage om suffragetternas kamp för kvinnors rösträtt och om de upprörande sociala orättvisorna i världens största stad.

Sommaren 1908 hade han skrivit uppskattade reportage från olympiaden i London men då också diskuterat vad han uppfattade som sportens överdrifter.¹ I scoutrörelsen tyckte han sig nu ha funnit ett långt bättre alternativ:

¹ Se Per Rydéns kapitel ”Att fånga själva rörelsen. Om Gustaf Hellström som pionjär i sportjournalistiken” i *Det var ingen tjugande idyll. Gustaf Hellström och hans tid*.

Jag önskar att jag ägt förmågan beskrifva denna organisation med sådana ord att de bränt sig fast i läsarens minne. Ty med en trosvisshet, hvarmed jag omfattar ytterst få ting här i världen, känner jag att en dylik rörelse skulle i hundrafalt större grad än allt hvad sport och långdistanslöpningar heta bidra till att skapa en generation, värdig framtiden och lifvet: kärleksfull, själfmedveten och ändock ödmjuk, vaken, fysiskt fullmålig. Kort sagdt, ett folk, om hvilket man med full rätt kunde säga: mens sana in corpore sano. (*Dagens Nyheter* den 13 september 1909)

I *DN* var man stolta över Hellströms kampanj. Den 4 april 1910 publicerades ett foto i helfigur (tyvärr i dålig kvalitet på mikrofilmen) med följande text:

Den svenska boy scout-rörelsens upphofsman
 Helfiguren här ofvan är *Dagens Nyheter*s värderade Londonkorrespondent, författaren Gustaf Hellström, hvars föredrag i Kvinnoklubben om boy scout-rörelsen återges under strecket i dagens nummer såsom *Dagens* text. Det var hr Hellström som genom en artikel i *Dagens Nyheter* först väckte tanken på att man borde söka omplantera boy scout-idéen i svensk jord, och han är nu hemma för att se efter hur plantan vårdas. Om det, som man af allt hjärta hoppas, kan bli något sundt och godt af rörelsen här i Sverige, så är hedern däraf hr Hellströms, och den är icke ringa.

Vilken var då verkligheten bakom tanken att just Hellström skulle ha ”öfvertransporterat” scoutrörelsen till Sverige? När jag sökt svar har jag haft stor nytta av Georg Sterzels verk *I begynnelsen var... En berättelse om när scoutrörelsen kom till Sverige*.² Sterzel försöker reda ut vad som egentligen skedde under de tidiga åren (1908–1914), eftersom mytologiseringen enligt hans mening har varit stor. Arkivmaterialet för dessa år är relativt magert, men Sterzel har som komplement kunnat utnyttja mötesreferat och artiklar i tidningar och tidskrifter.

Ett bekymmer med Sterzels bok är att den blivit en smula svåröverskådlig. När första delen gavs ut var han inte klar med fortsättningen, och medan han höll på med den hittade han nytt material som ytterligare kunde belysa sådant som redan behandlats. Del 2 inleds därför med ett trettio sidor långt supplement till del 1. Även i övrigt lider arbetet av en del upprepningar kombinerade med

² Georg Sterzel. *I begynnelsen var... En berättelse om när scoutrörelsen kom till Sverige*. Del 1–3, Föreningen Scoutmuseets Vänner. Årsskrifterna nr 24, 25 och 26, utgivna 2007, 2008 respektive 2009.

nya synpunkter, så att vissa fenomen behandlas på flera olika ställen i det omfångsrika verket. Lyckligtvis är Sterzel i sådana fall generös med hänvisningar, så att man hittar tillbaka och själv kan jämföra och fundera vidare. Författaren har utfört en mycket omfattande grundforskning och förhåller sig också kritisk till sentida uppgifter som inte gått att verifiera eller som visat sig vara osannolika av andra skäl. Det syns mig vara ett grundligt och gediget arbete.

Också Sterzel framhåller att Hellströms insats var utomordentligt viktig, att han var en av de verkliga pionjerna, och i boken möter vi många exempel på att just Hellström var inspiratören. Men Sterzel är försiktig och menar till sist ändå att ingen enskild person kan ”utpekas som *den som införde scoutrörelsen i Sverige*” (Sterzel del 3, s. 652). Själv har jag tvingats ompröva denna uppfattning under arbetets gång. Min avsikt var länge *inte alls* att uppvärdera Hellströms insats ytterligare utan endast att ge en mer samlad och fullständig bild av den. Ändå fann jag så småningom, att just Hellström var den som genom sina introduktioner verkligen lyckades skapa intresse för och i den meningen ”införa” scoutrörelsens idé till Sverige.

Min uppfattning har blivit att Hellström utan tvekan var den skribent som hösten 1909 väckte allmänt intresse för scoutrörelsen och som därmed satte igång den utveckling som ledde fram till scoutrörelsens etablering i Sverige. Och detta gäller också initialt för Göteborg, eftersom det var skrivierna i huvudstadstidningarna som sporrade igångsättandet av Ebbe Lieberaths sedermera så framgångsrika verksamhet där. Därtill var Hellström den som dominerade den inflammerade debatten kring scoutrörelsen våren 1910. Allt detta ska förhoppningsvis framgå av föreliggande medlemsblad och textbilaga. Av utrymmesskäl kan jag oftast bara ge korta referat och citat och hänvisar i stället den intresserade läsaren till textbilagan.

Lennart Leopold

Därför, svenska skolpojkar, anmäl er med det samma!

Hellströms kampanj för scoutrörelsen hösten 1909

För att sätta in Hellströms insats i sitt sammanhang kommer jag att kortfattat antyda den verksamhet i scoutrörelsens tecken som trevande växte fram hösten 1909 och våren 1910, först i Göteborg och så småningom också i Stockholm. Hellströms kampanj var utomordentligt viktig, när det gällde att sprida och diskutera *scoutrörelsens idé*, men utan många andra personers konkreta och i många fall livslånga insatser i rörelsens tjänst hade denna idé om en svensk scoutrörelse naturligtvis aldrig kunnat förverkligas. Viktigast i det sammanhanget är utan tvekan Ebbe Lieberath, Sveriges förste scoutchef. Men Hellström står i centrum för vårt medlemsblad, och för utförliga redogörelser för den konkreta utvecklingen av scoutrörelsen i Göteborg, Stockholm och även övriga delar av landet hänvisar jag till Sterzels utredningar.

Ungdomsengagemang

Det fanns vid denna tid i Sverige, liksom i andra länder, en oro för att barn och ungdomar vanartades. Höga rop på åtgärder kunde höras, och initiativ saknades inte heller. En kampanj mot den förment skadliga Nick Carter-litteraturen hade nyligen genomförts. KFUM var redan igång med sin verksamhet och skulle inom några år också ha skapat en egen variant av scouting.

Inom arbetarrörelsen, där nykterhetssträvandet var ett påtagligt inslag, hade Socialdemokratiska ungdomsförbundet sedan 1903 en stark tillströmning av ungdomar. Den antiklerikala attityden var här självklar sedan gammalt, och den nyinförda allmänna värnplikten var ett ständigt ämne för irritation. Hatet mot prästväldet, militarism och överdriven fosterländskhet var påtagligt bland arbetarungdomen, och i dessa frågor profilerade sig ungdomsförbundet därför mycket medvetet – liksom genom en tilltagande kamp mot den borgerliga vänstern.

Inom borgerliga kretsar hade pedagogen Cecilia Milow redan börjat bana väg för ett större vuxenengagemang kring barns och ungdomars fritid, genom att resa runt och hålla föredrag. Hon hörde till de konservativa och var starkt patriotisk. Hon ville verka för social rättvisa i samhället, men typiskt nog var hon samtidigt anti-socialist. Utbildad i England och USA var hon väl ägnad att informera om allehanda rörelser som vuxit fram inom den anglosaxiska världen. Hon hade alltså betydelse som vägröjare, men det var inte specifikt scoutrörelsen hon lyfte fram, åtminstone inte före hösten 1909, då Hellström redan skapat ett livligt intresse. Jag kommer därför inte att följa hennes arbete, utan hänvisar i stället till Sterzels böcker (se särskilt del 1, s. 37–44 samt s. 201).

Två parallella skeenden

Förverkligandet av scoutrörelsens idé i Sverige kan i stora drag beskrivas som två i tiden parallella skeenden. Det första var begränsat till Göteborg, dit så många engelska företeelser genom tiderna först har nått vårt land. Men om scoutrörelsens idé skulle spridas i Sverige, så måste det tydligen ske via Stockholm. Sterzel finner att utvecklingen i de bägge städerna ”till en början [kom] att följa helt olika spår”. Anledningen är enkel att urskilja, menar han, för ”göteborgarna hade tillgång till en oförliknelig ledare”, Ebbe Lieberath, den blivande riksscoutchefen, som redan hösten 1909 lät sig övertalas att

ställa sig i spetsen för en relativt genomtänkt verksamhet innan några scoutföreningar ännu hunnit bildas i staden. När sedan pojkarna strömmade till i mars 1910, kunde de sammanföras inom ramen för en enda scoutkår, ”Riddarpojkarna”, med enhetliga regler och enhetligt program.³

³ Sterzel, del 1, s. 34.

I Sveriges huvudstad hade man ibland bättre koll på vad som hände i London än i Göteborg, och så kom det sig att stockholmarnas första kontakt med scoutrörelsen förmedlades av *DN:s* korrespondent i London – Gustaf Hellström. Men först i Sverige var han inte. Redan den 12 september 1908 hade nämligen John Bratt, medarbetare i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, skrivit en artikel med rubriken ”Gatpojkar som ’skogsspejare’”.⁴ Inte utan förvåning finner Sterzel att varken Bratts pionjärartikel eller ett par ytterligare artiklar om den engelska scoutrörelsen året därpå tycks ha uppmärksammats i Stockholm.⁵ Men ännu märkligare är väl egentligen att det faktiskt dröjde ända till april 1910, innan man i Stockholm på allvar började intressera sig för vad som då sedan länge var på gång i Göteborg (jfr Sterzel del 2, s. 211f).

Gustaf Hellström inleder sin kampanj – september och oktober 1909

Gustaf Hellström skrev sina genast livligt uppmärksammade artiklar om scoutrörelsen i den riksspridda *Dagens Nyheter*. Under den stående rubriken ”Dagens text” (våra tiders understreckare) kunde man den 13 september 1909 läsa artikeln ”Hvad vi ha att lära af England. Bref från Dagens Nyheter London-korrespondent”. Andra hälften av denna artikel återges som bilaga i två av Sterzels böcker.⁶ Att Sterzel hoppar över den märkliga första delen av artikeln är kanske förklarligt. Den kan synas peka vid sidan om saken och är dessutom till stor del synnerligen personligt skriven. Dock ger den viktiga fingervisningar om Hellströms politiska och pedagogiska men samtidigt rent personliga drivkrafter i scoutfrågan, och jag ska därför ändå uppehålla mig en smula vid den. Allt kan inte refereras eller citeras, men artikeln återges i sin helhet i den separata textbilagan till detta medlemsblad.

Hellström är vid denna tid radikal liberal med tydliga sympatier för arbetarrörelsens strävanden. Han ser i London dagligen den skriande kontrasten mellan huvudgatornas ibland ofattbara rikedom och lyx och bakgatornas fattigdom och elände. Han lider av att inget görs och att han själv ingenting kan göra. Detta framgår av bevarade brev och artiklar.⁷ I ett brev till Ellen Key i januari 1910 undrar han om inte en revolution trots allt vore lösningen på de sociala problemen i England. Det är ändå tydligt att Hellström åtminstone för en tid sett scoutrörelsen som ett möjligt inslag på vägen mot en bättre framtid, nämligen om också de fattiga pojkarna kunde komma med och därigenom få meningsfull sysselsättning och social träning under uppväxten.

⁴ Artikeln återfinns som bilaga i Sterzel, del 1, bilaga 1, och återigen i del 2, bilaga 1.

⁵ Se Sterzel, del 1, s. 24f och även del 2, s. 211

⁶ Sterzel, del 1, bilaga 1, och återigen i del 2, bilaga 1.

⁷ Utomordentligt talande i detta sammanhang är Hellströms långa presentation av London i januarinumret 1908 av *Bonniers månadshäften*, i sin helhet återgiven i *Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad* nummer 14 och 15, tillgängliga på Gustaf Hellström-sällskapets hemsida, www.gustafhellstrom.se.

Hellström inleder sin artikel i *DN* den 13 september 1909 med att ställa frågorna ”Hvad ha vi att lära af England? Hvad kan ett land öfver hufvud taget lära af ett annat?” Strängt taget bara ”ett större eller mindre antal tekniska tricks, nya metoder på det industriella eller merkantila området, saker som i hvarje fall förr eller senare måste nå våra aflägsna kuster”. Men när det gäller att importera andliga värden, bortsett från ”rent vetenskapliga eller konstnärliga impulser”, är överföring ”ytterligt svår”, finner Hellström. Som exempel på detta väljer han ett i det dåtida Sverige brännande politiskt ämne, nämligen att den svenska Högern inte accepterar parlamentarismen: ”Så t.ex. finns det en sak som statsminister Lindman mycket väl skulle kunna lära sig af förhållandena i hans yrke i England, nämligen: när bör en regeringschef afgå?”

Därmed har artikeln om scoutrörelsens införande till Sverige fått en tydlig politisk färg. För Hellström är det – kanske omedvetet ännu – ett radikalt projekt. Nu följer i artikeln ett avsnitt, där Hellström som övergång till presentationen av scoutrörelsen på ett ganska egenartat sätt gestaltar sin egen svåra livssituation och hur mötet med scouting har påverkat både hans sinnesstämning och hans hälsa till det bättre. Han gör litteratur av sitt liv i form av ”en liten historia, en i ordets renässansbemärkelse verklig komedi”. Den är ”en smula hemsk i början, men den slutar synnerligen lyckligt, ehuru den är dödligt allvarlig”, skriver han.

En ung man slår sig ned i London men blir snart sjuk. Det som plågar honom är den oerhörda fattigdom som finns sida vid sida med den största rikedom utan att något görs för att förbättra situationen. I sjukdomens sista stadium kan han inte sova om nätterna och dagen är inte ”värd att stiga upp för”. Han funderar på ”att lämna den stora staden, söka sina anförvanter och vänner i sitt hemland”. Men han inser att deras hjälp endast skulle vara tillfällig. Alltså måste den unge mannen ”vända sina blickar mot något annat”, och om man måste ta människorna ur räkningen finns det bara en sak som är värd ”att älskas för dess egen skull”, och det är naturen. Han slår ”ned sina bopålar nära en af det landets vackraste parker”, men det hjälper inte. På dessa underliga vägar närmar sig nu Hellström scoutrörelsen, men först måste han blicka tillbaka på den ungenes ursprung och skolgång. Efter en svidande vidräkning med hans ”goda uppfostran”, exemplifierad med läroverkets undervisning i grekiska men framför allt i naturkunskap, med torra herbarier och uppstoppade fåglar i stället för verkliga naturupplevelser, kommer nu vändningen, och det är närmast en frälsningshistoria vi får oss till livs:

Men då kom honom tillfälligheten till hjälp. Han mötte en man, för hvilken allt detta var en lefvande verklighet, och genom att få del af den mannens kunskaper och varma blick mötte den unga mannen en värld han kunde älska utan förtviflan. Nu sofver han om nätterna och hälsar dagen med allvarlig glädje, med gladt allvar. Han kan göra detta därför att han ”kysst jorden”.

Därmed har vi fått bakgrunden och Hellström är framme vid sitt ämne. Med stort engagemang talar han sig varm för scoutrörelsens idé:

Sedan ett par år tillbaka existerar i England en rörelse eller en organisation under namnet Boy-scouts: ”spejare”. Rörelsen startades någon tid efter boerkriget af den bekante generalen Baden-Powell. Som namnet anger, rekryteras organisationen af pojkar i skolåldern, som under ferierna och äfven om lördagseftermiddagarna bege sig ut från London och genomströfva landsbygden rundt omkring under ledning af en vuxen. Man ser dem öfverallt. [---]

Hvilka hurtiga pojkar de äro! Hvilka liffulla små krabater! Det finns ingen vuxen karl som ej skulle våga ta ansvaret på sig att vara far till ett helt tjog af den kalibern. Det är pojkar med lifslust i kroppen och den sunda glädjen, den sunda spjufvern i blicken.

”Boy-scout-rörelsen är något som borde införlifvas med Sverige”, fortsätter Hellström. ”Den hvilar på en af de vackraste uppfostringsidéer en pedagog gärna kan önska sig. Den är fylld af en bärkraftig, jag skulle nästan vilja säga realistisk, idealitet.” Hellström tvivlar inte på att rörelsen skulle slå igenom bland barn och ungdom: ”Om en sådan rörelse startades i Sverige – pojkarna skulle sannerligen ej dröja att inställa sig. De skulle säkerligen flocka sig kring den mannen som ville ta saken i sina händer.”

Man tar knappast fel om man tänker sig att Hellströms engagemang delvis bottnar i hans egen uppväxt. Tänk om det hade funnits något sådant som scout-rörelsen på den tiden! Nu har Hellström satt sig i sinnet att scoutrörelsen ska införas i Sverige. Själv ska han hjälpa till:

Vintern står nu snart för dörren. Den är den lämpligaste tiden för diskussioner och utarbetandet af planer. Finns det några handfasta karlar som vilja tänka på saken? Jag skall med nöje ge alla de upplysningar som erfordras om rörelsen i England.

Viktigt för Hellström var att scoutrörelsens idé spreds genom omnämmanden i pressen. Och han blev sannerligen bönhörd, för debatten kring scoutrörelsens införande var igång i *DN* redan dagen efter, och ytterligare en dag senare ställde tidningen i en rubrik den övergripande frågan: ”Vem startar Sveriges boy-scouts?”. Några dagar senare tog också *Svenska Dagbladet* och *Aftonbladet* till orda i scoutfrågan. (Se vidare i Sterzel, del. 1, s. 98f.)

Intresset blev alltså väldigt stort och Hellström återkom därför den 18 oktober:

Som svar på de förfrågningar jag från flera håll under de senaste veckorna mottagit af personer i Sverige som önska bli närmare bekanta med den engelska ungdoms- och friluftsrörelsens organisation har jag härmed nöjet ge några korta meddelanden. (DN 1909 10 18)

Hellström presenterar nu scoutrörelsen mer detaljerat än i den första artikeln och börjar då: ”En bättre, en mera idealisk ’scout-chief’ än general Baden-Powell kan man knappast tänka sig”. Till sist ger Hellström till och med en adress i London dit man kan skriva och beställa Baden-Powells bok (se textbilagan).

Kapten Ebbe Lieberath i Göteborg

Hellström hade lyckats – diskussionerna var igång. Men som han påpekade redan i den första artikeln, behövdes det nu folk som kunde ta konkreta initiativ och någon som kunde ställa sig i ledningen. Medan man i Stockholm under vintern förde diskussioner och hade svårt att komma till skott, fanns det i Göteborg några män som genast ville komma igång med konkreta förberedelser. Georg Sterzel återger den version som i efterhand gavs av kapten Ebbe Lieberath, gymnastiklärare på Latinläroverket i Göteborg (se del 1, s. 67ff). Denne hade sensommaren eller hösten 1909 under en båtresa av en slump fått tillfälle att ögna igenom ett kvarglömt exemplar av *Scouting for Boys*. På grund av sin undervisning hade han inte tid att fundera så mycket mera kring detta, men han pratade om den engelska scoutrörelsen med några av sina äldre elever och ”fann så småningom att den borde kunna omsättas i handling även här”:

Under tiden läste jag en del artiklar om den nya rörelsen och åhörde ett föredrag om densamma av Cecilia Milow. Jag fick intryck av att rörelsen liksom låg i luften och blott väntade på urladdning. Men vem eller vilka skulle - - o.s.v. (Lieberath, citerad efter Sterzel, del 1, s. 68)

Som vi ser skriver Lieberath att han under hösten läste ”en del artiklar om den nya rörelsen” i pressen, vilket rimligen syftar på Hellströms första artikel och den livliga pressaktivitet som uppstod efter den. Också Cecilia Milows föredragsturné, som Lieberath tagit del av, tycks ha inspirerats av det nymornade intresset. Sterzel menar nämligen att Milow började sin turné ”senast hösten 1909”, och han återger ett (odaterat) föredragskoncept, där hon inleder det fylliga avsnittet om scouting på ett sätt som också det förutsätter den livfulla pressaktivitet som utlösts av Hellströms artikel: ”Ett livligt intresse för scoutrörelsen har uppstått här i Sverige. Denna art av ungdomsarbete torde helt säkert mötas av varmaste erkännande ute i bygderna” (citerat efter Sterzel, del 1, s. 39).

Lieberath kontaktades så småningom av tre män, som menade att just han skulle ställa sig i spetsen för scoutrörelsen i Göteborg. Det var John Bratt och en annan medarbetare på *Handelstidningen* samt förläggaren Erik Åkerlund. Den senare övertalade dessutom Lieberath att ta sig an översättningen av *Scouting*

for Boys, som kom ut på svenska i månadsskiftet mars-april 1910. Lieberath blev så småningom en duglig och älskad chef för Sveriges Scoutförbund, men utanför Göteborg var man tydligt länge omedvetna om vad som pågick.

Var kom pojkarnas egen entusiasm ifrån?

Slående är den entusiasm med vilken pojkarna under vårvintern 1910 sluter upp i Göteborg. Samma sak skedde senare under året också i Stockholm och på andra håll i landet. Sterzel återger ett flertal vittnesmål om detta men tycks inte ha funderat färdigt kring var all denna entusiasm egentligen kom ifrån. Många vuxna trodde naturligtvis på idén som sådan, men det fanns ingen samsyn mellan dem, och diskussionerna om genomförande och innehåll fördes långt över pojkarnas huvuden. I Göteborg fanns ju den karismatische Ebbe Lieberath, som tidigt lyckades entusiasmera en del av sina äldre läroverkselever att utbilda sig till ledare för de skaror pojkar han hoppades skulle hörsamma kallelsen när den kom. Men på andra håll var man ju tydligt okunniga om vad som pågick i Göteborg. Så varför strömmade pojkarna till i så stort antal också där?

I detta sammanhang vill jag lyfta fram ytterligare en text av Gustaf Hellström, nämligen *Boy-scouts*, en text som Georg Sterzel trots sin stora arbetsinsats helt tycks ha förbisett.⁸ Det unika och avgörande med denna text är att den vänder sig direkt till pojkarna själva, i och med att den publicerades i *Almanack för Ungdom 1910* (s. 55–62). Skriven senast i oktober 1909 bör den ha nått sina läsare vid juletid samma år, för många sannolikt som julklapp.⁹ Den trycktes också om som särtryck.

I *Boy-scouts* presenterar Hellström scoutrörelsen medryckande och utan krångel. De små scouterna framställs som en sorts naturens Sherlock Holmes. De verkar klurigare och kunnigare än de flesta vuxna – och vad kan vara mer lockande för en skolpojke? Förutom den informativa och samtidigt entusiastiska texten innehåller artikeln inte mindre än sju foton på scouter i olika typer av aktiviteter. Förmodligen de första som publicerades i Sverige över huvud taget! Det sista fotot visar scoutrörelsens skapare general Baden-Powell.

Hellström har även vuxna läsare i tankarna, föräldrar förstås men också pedagoger. Men i slutklämmen vänder han sig till pojkarna själva. Det är deras hjärtan som måste vinnas! Texten kan läsas i sin helhet på de följande sidorna.

Lennart Leopold

⁸ Ändå hänvisar redaktören, J.P.P (Johan Paulus Palm) i sin artikel om "Boyscouttrörelsen i Sverige" i *Almanack för ungdom 1911* (s. 72–92), en årgång som Sterzel annars flitigt använder, direkt till "den synnerligen instruktiva uppsats om boyscouttrörelsen i England, vilken fanns införd i föregående årgång av *Almanack för ungdom* [...]". På sidan 136 meddelas dessutom vilka som vunnit den namnpristävling som utlystes i samband med Hellströms artikel och som lockat "en mängd tävlande". De fyra som fick pris hade alla föreslagit benämningen "spejargossar", som också förekommer i tidningarnas spalter under den första tiden men som inte slår an i längden. Däremot hade den samtidigt utlysta tävlingen om bästa skildring av friluftslivet i bild och text inte fått det väntade tillslutningen, och det priset utdelades därför inte. Här var man nog för tidigt ute.

⁹ Enligt Sterzel hade *Almanack för Ungdom* normalt "manusstopp omkring oktober året innan" (del 1, s. 30).

Boy-scouts (Gustaf Hellström i *Almanack för ungdom 1910*)¹⁰

Den, som i likhet med mig av världens växlande vindar kastats ner på den plats av jordklotet, där jordens största stad, London, så småningom övergår till landsbygd, kan ej undgå att se dem. Överallt träffar man på dem. Promenerar man över en äng, i en skogsbacke, i en park, skymtar man en pojke med en vidskyggig boerhatt, en stav, ränsel, vattenflaska, grön kakiblus, blå byxor, en halsduk i olika färger. Ibland ser man honom ligga nedhukad i det långa gräset med de pigga ögonen nymornat vakna och andhämtningen ängsligt tillbakahållen, som när en fågel trycker. En annan gång träffar man på en annan krabat, som ligger på alla fyra och studerar djur- och fågelspår i den mjuka myllan eller på den av regnet uppblötta landsvägen. Stannar man och frågar: Vad är det du är så intresserad av, ser han upp på en och säger:

- Sir, se här, titta på de här spåren, ska' ni få se – – –

Och så kommer det en lång historia. Pojken läser spåren som man stavar sig fram i bok. »Här har en råbock gått fram», säger han. »Den har varit skräm, antagligen jagad, därför att spåren äro galoppsspår. Här mitt på vägen har den stannat och sett sig om. Så har den satt i väg igen med ett väldigt språng – ni ser hur djupt hovarna trängt ner av satsen.» Pojken blir liggande på knä och får en fundersam min i ansiktet, och innan han ger sig av säger han: »Och jag kan ta på min heder och ära, att den passerat här vid sjutiden i morse.» »Hur kan du vara så säker på det?» Då skrattar han, eller också ger han en ett en smula föraktfullt ögonkast: »Jo, det vet jag, därför att klockan halv sju i morse kom det ett häftigt störtregn. Det slutade vid sjutiden. Vägen sluttar här. Alla spår som satts i marken under regnet måste ha sköljts undan. De kan åtminstone inte ha hållit sig så skarpa. Alltså måste rådjuret ha passerat strax efter.»

Långt borta hörs en gäll vissling. Pojken reser sig upp och sätter i väg i den riktning visslingen kom fram.

Man blir stående kvar och ser efter honom, där han springande försvinner mellan träden, och man tänker: det där var mig en baddare.

Vem var han?

Han var ingenting mer och ingenting mindre än en boy-scout. Det vill med andra ord säga: han var en av de trettio tusen engelska pojkar, som kunna finna sin väg efter karta och kompass, som känna fåglarna på deras kvitter och djuren på deras läten, som kunna berätta om deras liv och deras vanor och vand-

¹⁰ Texten publicerades ursprungligen i *Almanack för Ungdom 1910* (s. 55–62). Den trycktes också som särtryck (Uppsala 1910) med pagineringen 1–8. Här återges texten samt tre av artikelns sju illustrationer, även om kvaliteten tyvärr inte blir så bra i pappersversionen. I den andra upplagan av textbilagan på hemsidan kommer särtrycket att återges i originalskick.

ringar, som kunna bestämma tiden efter solen eller om den gått i moln efter alla de ljud, som befolka naturen. Han var en av dem, som veta hur man skall bygga en hydda, så att den blir bekväm som det tryggaste och lugnaste rum, som veta hur man skall göra en bädd av granris och trädgrenar, så mjuk att till och med prinsessan på ärten skulle kunna sova där utan onda drömmar, som veta hur man skall göra upp en stockeld att värma sig vid och koka middagen på, en middag som de själva laga och som inte är att förakta. En boy-scout är lika duktig som en kokerska, när det gäller att plocka och steka en höna, att rensa och koka en fisk.

Kort sagt: han är vad en pojke skall vara; hurtig och tilltagsen, kvick i tankar och ögon och armar och ben, livslust i kroppen och den sunda glädjen, den sunda spjuvern i blicken.

Det är knappast mer än två år sedan den första boy-scout-patrullen bildades i England, och redan räknar den rörelsen ej mindre än trettio tusen medlemmar, i åldern 10 till 18 år och spridda över hela England. Boy-scouts' högste befälhavare och på samma gång den, som skapade rörelsen, är ingen mindre än den av gamla såväl som unga kände och älskade hjälten från Mafeking, general Baden-Powell. Det var också i Mafeking han fick idén till denna ungdoms-armé, det var där den fick sitt första, allvarliga elddop. Omständigheterna, under vilka det skedde, voro ungefär följande. Baden-Powell hade fått sig anförtrott försvaret av den lilla obefästa staden, som hårt ansattes av boernas undergeneral Cronje. Besättningen var inte stor. Allt som allt 700 tränade soldater, poliser och frivilliga samt 300 vita invånare, som beväpnades. Där voro 600 vita kvinnor och barn och 7,000 infödingar att försvara, allt inom en omkrets av nära en svensk mil. Varje man var ovärderlig och allt som tiden gick – det tog sex månader innan undsättning hann anlända – förminskades de tusens antal genom fiendens kulor och genom alla de sjukdomar, som bruka härja i en belägrad stad. Det fanns snart knappast någon möjlighet att låta besättningen erhålla nödvändig vila. Det var under dessa kritiska tider Baden-Powell och hans adjutant kommo på den idén att begagna sig av pojkarna i garnisonen. De förseddes med uniform, övades i vapnens bruk och användes sedan under hela belägringen som ordonnanser och förposter med det bästa resultat. Orädda och dödsföraktande utförde de de svåraste värv och bidrogo i icke ringa mån att göra försvaret av Mafeking till en av de vackraste hjältedaterna under boerkriget.

Ansvarsfulla poster i kolonierna höll general Baden-Powell under flera år, efter det boerkriget bragts till ett för England lyckligt slut, hemifrån. Men han hade ej glömt de lärdomar, den långa belägringen gett honom. Och då han för ett

General
R. S. S. Baden-Powell.

par år sedan återbördades till fäderneslandet, hade han sin boy-scout-plan färdig och satte den snart i verklighet. Han är också en alldeles idealisk ledare för en rörelse som denna. Det han ej sett i fråga om vildmarks- och naturliv är knappast värt att se och känna. Större delen av sitt liv har han tillbragt som officer i Englands vidsträckta kolonier under ständig kamp mot vilda folkstammar och vilda djur. Men han är ej endast den framstående och erfarne krigaren, den skicklige jägaren. Han är framför allt den hängivne och ödmjuka naturälskaren, vars största nöje är »jakten med kameran» i stället för med bössan, att avlocka naturen och dess mångfaldiga liv så många av dess hemligheter som möjligt utan att tillfoga något levande den minsta skada, med mindre han måste göra det för att rädda sitt eget liv eller stilla sin hunger. Hans första bud är detta (liksom vår store naturväs och djurmålares, Liljefors'): döda ej utan i nödfall och i nödvärn. Det som har liv – från den lilla fågeln ända upp till lejonet och tigern – är alltid så oändligt mycket vackrare, så oändligt mycket intressantare än det, vars liv är släckt.

I denna stund står generalen som anförare för en armé på trettio tusen engelska pojkar. En väldig organisation, vars uppgift är att av de unga skapa friska, härdade, själssunda män, fyllda av fosterlandskärlek och kärlek till naturen, fästa vid varandra av den kamratanda, som av pojken gör den rätta medborgaren.

Vad fordras i England för att bli en boy-scout?

En boy-scout måste först av allt avlägga scout-ednen. Det vill med andra ord

Den första hjälpen.

säga: han måste lova på sin heder tre ting: att göra sin plikt mot fosterlandet, att hjälpa andra, så ofta tillfälle därtill bjudes honom och att lyda scoutlagarna. Efter denna »ed» är han en tenderfoot, en »ömfoting» d. v. s. en oerfaren. Som sådan måste han kvarstå och lära minst en månad innan han kan uppföras i den andra klassen. Dessutom måste han också ha genomgått vissa prov, åtta till antalet. Han måste äga en elementär kännedom om att lämna första hjälpen vid en olycka; likaledes något känna till signaleringssystemet; tillryggalägga en halv engelsk mil (ungefär en svensk kilometer) på tjugofem minuter och vid återkomsten nöjaktigt redogöra för sina iakttagelser och upptäckter eller, om provet försiggår i en stad, tillfredsställande beskriva ett av fyra butiksfönster, som han haft tillfälle betrakta en minut; tillryggalägga en engelsk

mil (1/6 svensk) på tolv minuter; tända en eld utan att använda mera än två tändstickor; koka ett stycke kött och två potatis utan att använda andra utensilier än dem, som användas av infanteri på fältmarsch; ha åtminstone 6 pence (50 öre) på postsparbanken samt slutligen känna kompassen.

Innan en andra klassens boy-scout kan uppflyttas till första klassen måste han ha tillfredsställande genomgått följande tio prov: simma 50 meter (såvida doktorn tillåter det); ha en shilling (1 krona) på postsparbanken; ensam tillryggslägga en distans av 1 svensk mil och åter (detta prov utföres på två dagar); beskriva sättet att rädda människoliv i två av följande fall: eldsvåda, drunkning, skenande hästar, gasförgiftning, svag is *eller* förbinda en skadad; laga en av följande rätter: gröt, bräckt skinka, »jägerstuvning» *eller* flå och koka en kanin *eller* plocka och spettsteka en fågel; baka bröd; läsa en karta och därefter rita en skiss av densamma; fälla lätt timmer eller framvisa ett trä- eller metallarbete, utfört av honom själv; bedöma avstånd, storlek, antal och höjd med ej mera än 25% misstag; samt slutligen träna en »tenderfoot».

En första klass scouts nästa mål är att vinna någon eller några av förtjänstmedaljerna. Dessa tilldelas för visad skicklighet i livräddning; »kamerajakt», i vilket fall scouten måste framvisa en serie av tjugo fotografier av vilda levande djur eller fåglar, tagna och framkallade av honom själv *eller* uppvisa en samling av sextio växter, tagna, pressade och uppklistrade av honom själv *eller* tjugo kolorerade teckningar av växter eller tolv skisser av levande djur eller fåglar; där äro vidare medaljer för pionjärtjänst, d.v.s. för dem, som äro skickliga i bygget av skogshyddor, »fältkök» o.s.v.; för signalering m.m.

Nu något om scout-lagarna.

Den första är denna: man måste kunna lita på en scouts heder. Om en scout säger: det är så, vet man att det är så. En scout talar alltid sanning. Om en scout bryter sitt ord eller talar osanning, kan han straffas antingen genom att berövas sitt utmärkelsetecken eller genom att frånskiljas boy-scout-rörelsen.

Det är en scouts plikt att vara hjälpsam mot andra. Han måste framför allt fullgöra sin plikt, även om han måste försaka sitt eget nöje eller en bekvämlighet. Om han är i tvivelsmål vad han skall göra, måste han fråga sig själv: vad är min plikt, d.v.s., vad är bäst för andra människor – och sedan göra det.

En scout är vän till alla, en broder till alla andra scouter vilken samhällsklass de än tillhöra. Han får ej vara en snobb, d.v.s. en varelse som ringaktar andra för deras fattigdom eller avundas de rika för deras rikedom.

En scout är hövlig mot alla. Men i synnerhet mot kvinnor, gamla människor, krymplingar och invalider. Han måste hjälpa dem, så ofta han kan.

En scout är en djurvän. Han får ej döda något levande utom i det fall, det kräves för föda. En scout lyder order. Sedan han lytt order, må han framföra sina klagomål. Men han måste lyda först.

Dessa jämte flera andra äro de lagar, general Baden-Powell framlagt såsom de nödvändiga för att främja gott kamratskap, aktning för varandra och för sig själva, kort sagt de lagar, genom vilka boy-scouts och deras organisation blir en *moralisk* kraft.

Som av denna korta skildring framgår är det ett starkt framträdande drag i den engelska boy-scout-rörelsen, nämligen detta: att av den brittiska ungdomen skapa karaktärer, som äro fullt vuxna svårigheterna, på vilken post och på vilken

plats av det väldiga brittiska riket de än ställas. Vad den i första och sista hand strävar efter är att redan i tidiga år till största möjliga utsträckning skärpa alla de andliga och kroppsliga egenskaper, som en gång komma att stå ett hårt prov för varje medborgare, som vare sig frivilligt eller som statens representant slår ned sina bopålar i mer eller mindre vilda avkrokar. Den har ett ting för ögonen: det gamla engelska ordspråket, som säger, att barnet är mannens fader. Det geniala i rörelsen ligger däri, att den söker bibringa ungdomen alla dessa egenskaper helt enkelt under lekens form. General Baden-Powell är en avgjord motståndare till försöken att av dessa boy-scouts göra »knektar» i smått. Han har helt och hållet bannlyst »exercerandet» trots ivriga uppmaningar från militärt håll. »Exercisen», har han svarat, »ger den fantasilöse officeren någonting att sysselsätta pojkarna med. Han behöver inte bry sin hjärna med, huruvida det tilltalar dem eller inte. Exercisen besparar *honom* en massa besvär. Men den förstör pojkarna. Den förstör deras individualitet och när den en gång är inlärd, verkar den enbart långtråkig och dödande på individer, som äro företagsamma och vakna.» Därför: bort med alla andra militära drag ur rörelsen än disciplinen, som är nödvändig för samarbetets, för trevnadens, för kamratandans skull.

En boy-scout-rörelse i Sverige har visserligen ej samma förutsättning att bli av samma rent praktiska nytta för en svensk pojke som i England. Vi ha inga kolonier. Få av oss äro hänvisade att söka sin utkomst i ociviliserade länder. Men trots detta bör varje svensk pojke ju förr dess hellre ställa sig under de svenska boy-scout-fanorna. Ty den rörelsen vilar på en av de vackraste uppfostrings-idéer en pedagog gärna kan önska sig. Den är fylld av en bärkraftig, jag skulle nästan vilja säga realistisk idealitet. Vad betyder den icke för den blivande mannen! Den lär honom känna sitt land och dess skönhet så som man känner och uppskattar de föremål, man samlat omkring sig i sitt eget rum. Den lär honom hålla ögon och öron öppna, lär honom kombinera och associera på ett sätt som ej ens den luftigaste skolsal kan åstadkomma. Den lär honom sköta sig på egen hand, att med stöd av de fakta karta och kompass och syn och hörsel ge, lita till sin egen omdömesförmåga. Den lär honom en viss lugn och kall och klar beräkning, på samma gång som den skänker bärande vingar åt hans fantasi. Den ger honom kärleksinstinkten till naturen i stället för mordinstinkten. Den ger honom en ocean av intressen.

Behöver ej en svensk man, en svensk medborgare dessa egenskaper lika väl som den engelska?

Jo!

Därför, svenska skolpojkar, när ni får höra, att en boy-scout-rörelse startats vid er skola eller i den trakt där ni bo, anmäl er med det samma. Ni skola ej komma att ångra det. Ni skola ha nytta av den saken långt sedan ni lämnat barndoms- och ungdomsåren bakom er, då ni av omständigheternas makt som vuxna män förtjäna ert uppehälle i fabriken, i affärslokalen, på affärskontoret, på ämbetslokalen. Kort sagt: var än ödet må ställa er. Därför skola ni göra det!

Mot militarism och prästadöme. Gustaf Hellström, Ellen Key och Elin Wägner i kamp för scoutrörelsen våren 1910

Redan några dagar efter Gustaf Hellströms första artikel om scoutrörelsen i *DN* i september 1909 införde "Gust. Stjernström" en artikel i högersinnade *Svenska Dagbladet* (19/9) med rubriken "En ny uppfostringsrörelse i England. De engelska 'spejargossarne'". Författaren har under en längre tid funderat på att skriva en artikel, och även om han nu "visserligen på sätt och vis blifvit förekommen" vill han ändå "i korthet redogöra för frågan och något antyda den vikt och betydelse saken kunde få för oss". Redan här i debattens begynnelse möter man nu den svenska högerns synpunkt. Stjernström uppfattar en framtida svensk scoutrörelse som en möjlig rekryteringsgrund för "ett folk i vapen", alltså som ett viktigt inslag i ett förbättrat "nationellt svenskt försvarssystem".

Enligt Georg Sterzel noterade Ebbe Lieberath under våren 1910 med överraskning hur politiskt brännande scoutrörelsen plötsligt hade blivit. Tydligast märktes detta när socialdemokraterna i Stockholm och Eskilstuna senare under våren öppet tog strid mot rörelsen. Förhållandena var tydligen annorlunda i Göteborg. Sterzel menar att Lieberath lyckades hålla yttre inflytelser borta där.¹¹ Men i Stockholm kunde det för en tid synas som om scoutrörelsens idé skulle tas på entreprenad av samhällsbevarande krafter, och det är därför vänstern reagerar så häftigt.

Den avgörande gränsen i *politiska* frågor i Sverige vid den här tiden gick mellan en Höger bestående av den konservativa, fosterländska och ofta markerat kristna borgerligheten, och en Vänster, bestående av såväl liberaler/frisinnade som socialdemokrater. Det som förenade den politiska vänstern var främst frågan om parlamentarism och om allmän rösträtt, men här fanns också mer eller mindre markerade antiklerikala stämningar och skepsis inför militarismen – försvarsfrågan var en viktig skiljelinje mellan vänster och höger. I andra frågor var man inte alls överens inom vänstern, exempelvis när det gällde frågor kring fackföreningar och arbetares rätt att strejka osv.

Som vi ska se samverkade borgerliga radikaler och socialdemokrater under våren 1910 i allmänhet för att försöka få till stånd en konfessionslös scoutrörelse utan militära inslag. När detta inte kunde garanteras valde den organiserade arbetarrörelsen att inte stödja boy scout-rörelsen, vilket naturligtvis innebar ett rejält bakslag för Hellströms projekt.

Här bör slutligen påpekas att man inte kan döma Hellström och de övriga kritikerna av *den framväxande svenska scoutrörelsen* utifrån hur *den nutida* scoutrörelsen fungerar, något som också Georg Sterzel betonar. Baden-Powell "hade utformat sin scoutlag konfessionslös", påpekar Sterzel (del 2, s. 362), men ändå antogs formuleringen om "Gud och fosterlandet" i scoutlagen när Sveriges

¹¹ Se Sterzel, del 1, s. 83f.

Scoutförbund bildades i januari 1912, trots protester att det skulle stöta bort arbetarbefolkningen. ”Kyrkan kom härfter att under lång tid utöva ett stort inflytande över den svenska scoutrörelsen”, kommenterar Sterzel (del 2, s. 398). Det förekom också en del uppenbart militärt inflytande under de första åren, men så småningom ”avmilitariserades” övningarna och den ”klart civila karaktären [tog] fullständigt överhanden” (Sterzel, del 2, s. 401).

Vinter och vår i Göteborg

Vintern 1909-10 ägnades åt praktiska förberedelser i Göteborg. Ebbe Lieberath höll i hemlighet på med sin översättning av *Scouting for Boys* men tränade också ett antal äldre gymnasister i scoutrörelsens grunder. Målet var att ha ledare till hands när skolpojkar så småningom skulle anmäla sig. Under februari månad blev planerna mer offentliga genom artiklar i Göteborgstidningarna, bl.a. intervjuer med Lieberath, som också höll några uppmärksammade föredrag mot slutet av månaden. Redan i början av mars hade drygt 1000 pojkar anmält sig. Vid denna tid kallade man i Göteborg sin organisation för ”Riddarpojkar”. Entusiasmen var alltså stor, men intresset och nyfikenheten hos pojkar kanske ännu större. Under mars och början av april arbetade man för att få ihop en fungerande verksamhet. Ledarkurserna pågick under april, men man hade trots förberedelserna alltför få ledare, i och med att tillströmningen blev så häftig. (Se utförligt om verksamheten i Göteborg i Sterzel, del 1, s. 67–96)

Trevande försök i Stockholm. ”Höger” och ”Vänster” i kamp

Den 5 februari kan *DN* berätta att en scoutförening sedan ett par veckor existerar på Söder i Stockholm. En löjtnant H. Möller fungerar som ledare. Initiativet har tagits av Alma Hedin – syster till Sven Hedin, som också han är entusiastisk till scoutrörelsens idé. Vidare märks Cecilia Milow och rektorn för Kraftska skolan, komminister Robert Brandel, som jag får anledning att återkomma till.

På ett offentligt möte i K.F.U.M. den 8 februari bildas en kommitté för bildandet av ett boyscoutförbund, bestående av ”löjtnant Killander, överlärare Jonsson, pastor Sebardt, löjtnant Möller, amanuensen Edelstam, sekreterare Winqvist, fröken Alma Hedin och d:r Brandel”. Pastor Sebardt kräver under mötet kristet inflytande över rörelsen och värnar vilodagens helgd – pojkar bör bevista högmässan om söndagarna. Amanuens Carl Edelstam, jurist och blivande kansliråd, vänder sig dock mot detta och hävdar att kyrkibesök är en bisak i sammanhanget, ”ty framför allt skall pojkar lära sig se Guds härliga natur” (se vidare i Sterzel del 1, s. 101ff). För utomstående radikala betraktare måste ju redan titlarna lysa i ögonen. Militärer och präster i spetsen för scoutförbundet.¹² Högern marscherar!

¹² Den i kommittén invalde Emil Winqvist hade också han kristen bakgrund, i sin egenskap av förbundssekreterare i K.F.U.M. Winqvist var född i Kristianstad 1862 och hade verkat som bokhandlare där. Han hade också grundat en lokal KFUM-förening (Sterzel, del 1, s. 203).

Gustaf Hellström befann sig fortfarande i London, så det var med viss fördröjning han i *DN* den 18 februari skrev om ”Boy-scouts och prästadöme” (se textbilagan). Här ska endast ett avsnitt ur inledningen citeras:

Af det senaste onsdagsnumret af Dagens Nyheter ser jag hvad jag aldrig förr drömt om. Och det är att prästadömet blandat sig i leken. Och dock är min förvåning ingenting annat än ett synnerligen graverande exempel på min egen kortsynthet. Jag borde ha förutsett att där en kulturell rörelse arbetar sig fram längs vägen till frihet och kunskap, där kommer också prästen tillstädes och kräver sin kyrkotionde.

Gustaf Hellström, Ellen Key och Elin Wägner

Under våren 1910 framförde även den alltid lika uppmärksammade Ellen Key kritik från vänster mot tendenser som hon ogillade i de svenska scoutförberedelserna. Denna kritik redovisar Georg Sterzel i andra delen av sin scout-historik, medan Hellströms synpunkter mestadels framgår av del 1. Det blir ändå ganska tydligt att en del av det som Ellen Key tog upp redan hade framförts i debatten av Hellström (se Sterzel, del 2, s. 398ff). Många synpunkter överensstämmer alltså, även om Key ibland har ett mer hetsigt och oförsonligt skrivsätt än Hellström. Enligt min uppfattning kan man i själva verket betrakta Ellen Keys och Gustaf Hellströms insatser våren 1910 som mer eller mindre sammanlänkade. Här tvingas jag gå in på mer personhistoriska förhållanden.

Vid juletiden 1909 hade Ellen Key skrivit till Gustaf Hellström i London. Veterligt hade de inte tidigare haft kontakt, men nu tog hon första steget genom att skicka ett par böcker och dessutom skriva berömmande om hans artiklar i *DN* och om hans senaste bok, *Snödroppen*, vars två berättelser bägge har kvinnliga huvudpersoner. Ellen Keys eget brev finns inte bevarat så man kan inte avgöra om hon syftar på några speciella artiklar, men Hellström följde sedan länge den kvinnliga rösträttsrörelsen och han skrev också engagerat om sociala frågor. Nu hade han lyft fram scoutrörelsen och Ellen Key var ju djupt engagerad i det uppväxande släktets fostran och ivrade då för en reformerad pedagogik.

Den 8 mars 1910 publiceras en debattartikel, ”Boy-scouts”, i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* (se textbilagan, s. 12f). Ingressen är vörtnadsfull: ”Från högt aktat håll har red:n mottagit följande”. Orsaken är förklarlig, för som Sterzel påpekar visar sig textens författare vara just Ellen Key. Hon hänvisar själv till denna artikel i ett skriftligt inlägg till diskussionsmötet i Viktoriasalen i Stockholm den 19 april (se nedan s. 24f; jfr också Sterzel, del 2, s. 391f). Ellen Keys artikel är undertecknad ”Några äldre och yngre vänner av scoutrörelsen”, och eftersom Hellströms tidigare artiklar inte nämns, trots att innehållet är delvis likartat, tycks mig den rimligaste förklaringen vara att Hellström själv fanns med bland undertecknarna. Vi kan inte veta, men ytterligare en möjlig undertecknare ska vi möta strax, nämligen Elin Wägner som kände Ellen Key sedan tidigare.

Det är lätt att så här efteråt uppfatta artikelns kritik som onödigt hård, och det kan synas vara detaljer mer än de stora linjerna som diskuteras – redan beteckningen ”Riddarpojkar” anses synnerligen olämplig (jfr Sterzel, del 2, s. 394). Men det är ju en van polemiker som skriver och bland intellektuella tolkas detaljerna gärna som signifikativa för helheten. Den 9 mars svarar John Bratt försynt men bestämt i samma tidning under rubriken ”Riddarpojkarne”. Han önskar en mer sansad debatt och påpekar att rörelsen i Göteborg redan har kommit tämligen långt under kompetent ledning. Ellen Keys syfte med artikeln var att starta en större debatt kring scoutrörelsen, vilket framgår av hennes inlägg den 19 april, men mönstret från tidigare upprepas: Göteborgstidningarna uppmärksammas inte nationellt och replikväxlingen får ingen fortsättning.

Gustaf Hellström befann sig sedan månadsskiftet februari-mars i Sverige. Han stannade ungefär tre månader. Den officiella anledningen var hälsoskäl: ”för en månads complete rest, advised by doctor” (brev till författaren och vännen Algot Ruhe 19 februari). Men det var också en sentimental resa. Ensamheten i London var stor, och sannolikt hyste han förhoppningar om en ändring. Föremålet för hans intresse var Elin Wägner, den jämnåriga författarinnan och journalistkollegan. På försommaren året före hade hon tillbringat några veckor i London som *Dagens Nyheter*s utsända vid den stora kvinnokongressen, och sannolikt var det då de möttes. Långt senare skulle Wägner antyda deras förhållande med orden: ”Den första av mina författarkolleger som jag träffade var Gustaf Hellström. Vi träffades inte mycket men var riktigt roade av varandra”.¹³ Möjligen hade också Elin Wägner mött aktiva scouter under promenader i Londons parker, för intresset för scouting har de gemensamt våren 1910.

Den stora debatten bryter ut

Ebbe Lieberaths i hemlighet gjorda översättning av *Scouting for Boys* når bokhandlarna den 31 mars (se Sterzel del 1, s. 81), men han har inte anpassat boken till svenska förhållanden, vilket öppnar för fortsatt kritik av scoutrörelsen.¹⁴

Först i april bryter den riktigt stora debatten kring scouting ut, men då händer desto mer. Av utrymmesskäl kommer här en ytterst kortfattad genomgång av några viktigare inlägg och synpunkter. En av avsikterna är att visa hur framträdande Hellströms roll faktiskt var i sammanhanget. En del av texterna kommer att göras tillgängliga på Gustaf Hellström-sällskapets hemsida.

Ännu är Gustaf Hellström mannen för dagen och hans insatser går nu inte bara i scoutrörelsens utan också i kvinnokampens tecken. Fredagen den 1 april

¹³ Kring denna romans är annars inte mycket känt. Se Ulla Isaksson och Erik Hjalmar Linder. *Elin Wägner. Amason med två bröst*. Stockholm: Bonniers 1977, 133f.

¹⁴ Sterzel (del 2, s. 396) refererar ett brev till Lieberath från Cecilia Milow (skrivet i oktober 1910) där hon är kritisk till översättningen, ”eftersom hon med kännedom om ’de breda lagrens uppfattning’ trodde att den troligen skulle skada rörelsen”. Dessutom ansåg hon sig själv ha fått Baden Powells tillstånd att översätta boken. Hon hade även konfererat med ett förlag om saken. Dock var hon mycket nöjd med Lieberaths arbete med scouting i Göteborg.

håller han nämligen föredrag i radikala "Kvinnoklubben" i Stockholm.¹⁵ Hellström har visserligen "varit dålig och är ännu ej bra, men [han] kan ju ej undkomma föredraget", som han skriver till vännen Algot Ruhe den 31 mars.¹⁶ Sannolikt har Hellström övertalats av Elin Wägner, som sitter i publiken. Han kan inte svika. Man kan nog ana en baktanke bakom valet av Kvinnoklubben som forum. Ämnet är visserligen "Engelska boy-scouts och svenska", men efter föredraget leds debatten in på *flickornas* situation, och när mötet refereras i *DN* den 2 april sker det därför under rubriken "Kvinnorna och boy scout-rörelsen. Gårdagens möte uttalar sig för rörelsens utsträckning till flickorna".

Idun

Mitt första författarskap.

MITT FÖRSTA FÖRFATTARSKAP. — Ja — — — — — låt mig tänka efter.

Det första minns jag inte. Jag bara kommer ihåg att en jul — jag minste, ha varit på mitt fjortonde år — då min äldste bror kom hem från universitetet och gjorde ett strandhugg uppe på sitt gamla rum, som då gått i arv till mig; frågade han mig några timmar efteråt:

— Hvad är det för hallmiljers du skriver?
Han hade fönnit några pappersark på mitt bord.

Jag var gripen på bar gärning och rodnade . . .

Men hvad dessa verser handlade om kommer jag inte i håg. Och härmed är ingen skada skedd.

Det första jag riktigt minns skrefs hallnatt är senare. Jag gick då och "läste för prästen". Jag hade begått en svår synd, ett brott. Där var endast en människa till som visste det och hon hade lofvat att tåga. Hon

GUSTAF HELLSTRÖM.

att se i tryck var en kärleksdikt. Det är delvis en bitter historia. . . .

Då jag gick i sjunde nedre året jag förläskas i en flicka med ett helgons förnamn, ett helgons milda och blå ögon och en lockig rättsvans vinglande på ryggen. Hon var ljuvheten och renheten själf; hon var inte lik andra kvinnor (hur jag kunde dra denna vågade slutsats är mig en gåta), men jag trodde det i alla fall. Dessutom var hon prästdotter, hvilket gaf en ytterligare borgen för ljuvhet och renhet. I min fantasi stod det omkring henne hela den underbara idyll, som en sexton års son till en militär förbinder med prästflickan på landet.

Den gamla vildvinsbevuxna prästgården, de gamla äpple- och päronträden, rosenbustarna och pingsttillberedelserna, den milda godmodige fadern, den goda och matförståndiga modern och så skuggan af den hvitmenade kyrkan öfver det hela. . . .

Den enda ett hon läste mig tillbaka och

Den 3 april publicerar tidskriften *Idun*. *Illustrerad tidning för kvinnan och hemmet* ett fotografi och en artikel av Hellström under rubriken "Mitt första författarskap" (*Idun* nr 14, 1910). Detta blir inledningen till ett tioårigt sporadiskt samarbete mellan Hellström och *Idun*. Åter finns den personliga kopplingen där. Elin Wägner var nämligen anställd på *Idun* och fungerade i praktiken som redaktionssekreterare där.¹⁷ Att de två verkligen umgicks vid denna tid bekräftas av ett odaterat brev till Algot Ruhe, som av samman-

hanget att döma har skrivits några dagar in i april. Hellström tackar för "en god och schön kväll" och tillägger: "Jag reste kvällen efter kl. 10. efter middag med flickan Wägner".

Samma dag som *Idun* publicerar Hellströms text och porträtt (3 april) har *DN* en insändare som protesterar mot kyrkliga inslag i scoutrörelsen, vilket är ett eko av Hellström tidigare kritik.

Dagen efter (4 april) publicerar *DN* ett porträtt av Hellström i helfigur under rubriken "Den svenska boy scout-rörelsens upphovsman" (se ovan, s. 5), och i samma nummer publiceras föredraget från kvinnoklubben under rubriken "Dagens text: Engelska boy-scouts och svenska" (se textbilagan, s. 13ff). I föredraget varnar Hellström särskilt för att låta militarismen få inflytande över rörelsen, men han ironiserar också över signalerna från Göteborg:

rörelsens tyngdpunkt skall [...] ligga [...] i naturstudiet, i naturkänslans uppfostrande, i kamratkänslans, samhörighetens växt. Rörelsens kärna är att under lekens och äfventyrets form meddela undervisning och skapa umgänge. Att därför döpa de svenska boy scouts till riddarpojkar synes mig föga lämpligt. Ridderligheten är en dygd som boy scouten ej får sakna, lika

¹⁵ Härmed avses den borgerligt radikala Kvinnornas Diskussionsklubb i Stockholm, som så sent som 1907 hade grundats av den legendariska kvinnoläkaren Ada Nilsson.

¹⁶ Brevet till Algot Ruhe finns på Kungliga Biblioteket.

¹⁷ Isaksson och Linder, s. 98.

litet som någon annan man, men att särskildt pointera detta moment är att göra delen större än det hela. Då kunde man med lika stort skäl kalla dem de små karaktärsbyggarna, de små signalmännen eller de små hvisslarna.

Med sådana ord får Hellström säkert skrattarna på sin sida i Stockholm, men han stöter sig förstas samtidigt med de aktiva i Göteborg, som i själva verket kunnat vara bundsförvanter, eftersom de vid denna tid faktiskt arbetade för en konfessionslös scoutrörelse. Denna positiva signal tycks både Hellström och Ellen Key missa eller bortse ifrån, och genom att på detta sätt kritisera detaljer stöter de mänskligt att döma bort sina kanske närmaste meningsfränder.

Hellströms insatser uppmärksammas, men han har inte övertygat alla. Den 7 april kan *DN* därför meddela att den i februari bildade scout-kommittén nu har avlämnat sitt betänkande och att ett svenskt "Boy scoutförbund" bildats. Tidningen är kritisk och finner det märkligt att man utan att utlysa ett nytt allmänt möte nu har fastställt scoutlag, stadgar för förbundet m.m. och till och med valt en centralstyrelse för hela landet. Bland de valda finns präster och militärer. Samma dag (7 april) publicerar *DN* skämtbilden "På lur" ur *Söndags-Nisse*, där Hellströms gode vän Hasse Z. är redaktör. Bilden visar en scout och ett par figurer som smyger på honom. Bildtexten lyder: "Prästen-militären: Den där gossen ska' vi väl kunna ta hand om" (se textbilagan, s. 9).

Fler protester kommer den närmaste tiden. Den 9 april publiceras i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* en osignerad artikel om behovet av frihet i organiserandets inledningsskede. Den vänder sig mot kommittén i Stockholm (Se Sterzel s. 396). Samma dag (9 april) bemöter Gustaf Hellström under rubriken *Dagens text*: "Boy-scouts, moral och religion" den kritik som han har fått från kristet håll, uttalat från d:r Brandel som kritiserat Hellströms ståndpunkter i en intervju i *Svenska Morgonbladet* (se textbilagan, s. 19ff).

Den 11 april vänder sig *Social-Demokraten* mot scoutrörelsens "militärtendenser". Den 12 april har *DN* betänkligheter kring "boy-scoutens organisering" och säger sig ha "intresse för att saken från början växlas in på rätt spår". Tidningen refererar *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* som haft liknande synpunkter. Även *Stockholms-Tidningen* sägs vara kritisk. Den valda kommittén har inte mandat att utse en centralstyrelse osv. Den 13 april meddelar *DN* att man i Södertälje i protest har stiftat "egen boy scout-lag".

Den 16 april refererar *DN* under rubriken "Boy scouting och folkskolan" uttalanden från "två af folkskolans målsmän, professor von Schéele och öfverläkare Lidman". De håller med *DN* i kritiken mot kommittén. På samma sida refereras ett anförande av d:r Brandel, som backar på alla punkter (se textbilagan, s. 24). Inledningsvis sägs nu att "Boy-scout-styrelsen anser sig blott interimistisk" och endast ser som sin uppgift att verka rådgivande för personer och grupper som vill starta scoutföreningar. Att det är Hellströms kritik och dess väldiga gensvar som fått styrelsen att vända och tona ned sin egen betydelse

tycks mig uppenbart. Brandel vänder sig dessutom direkt till Hellström, lovordar hans generositet som debattör och bekräftar hans avgörande insats för rörelsen:

Till hr Gustaf Hellström, Dagens Nyheters Londonkorrespondent, som obestriddligen varit den banbrytande för rörelsen i Sverge, gaf talaren en honnör för hans nobla skrivsätt, hans kärlek till sanningen och hans saklighet, som bortsåg från personen. (DN 16 april.)

D:r Brandels deklARATION tycks lugna de kritiska rösterna på många håll och scoutkommitténs reträtt öppnar möjligheten att i tyst samförstånd låta rörelsen utvecklas på olika sätt, för att så småningom skapa en centralorganisation. Det av Brandel med flera bildade Scoutförbundet avvecklas verkligen efter något halvår, och först ytterligare något år senare skapas Sveriges scoutförbund vid ett stort möte i Stockholm 3–4 januari 1912 (se Sterzel, del 1, s. 142ff).

Socialdemokratiska ungdomsförbundets möte i Viktoriasalen

Att Hellström har direkta förbindelser med arbetarrörelsen framgår av att han på kvällen samma dag som d:r Brandel har uttalat sig (16 april) talar i den socialdemokratiska studentklubben Laboremus på Folkets Hus i Uppsala. Ämnet är ”Sociala kontraster i England”.¹⁸

Inom vänstern är man långt ifrån nöjda med utvecklingen i scoutfrågan. Den 19 april hålls därför ett diskussionsmöte kring scouting i Viktoriasalen i Stockholm, ordnat av Socialdemokratiska Ungdomsförbundet. Mötet refereras den 20 april i *DN* och även i *Svenska Dagbladet*. (Sterzel citerar och refererar *SvD* i del 2, s. 405ff). Gustaf Hellström har lovat att uttala sig, men han har blivit sjuk och har ”öfverlämnat åt amanuensen E. Lundström att utveckla hans synpunkter i frågan” (*DN*). Även Ellen Key har skickat synpunkter (se nedan).

Var och när Hellström och Erik Lundström har träffats är inte känt. Lundström var vid denna tid amanuens vid Bergianska trädgården i Stockholm. Han var botaniker med vilda läkeväxter som specialitet, sedermera apotekare.¹⁹ Lundström, som alltså anknyter till Hellström, inleder mötet i Viktoriasalen och menar att scoutrörelsen nu måste vridas åt rätt håll. Han vill att rörelsen ska få

¹⁸ Han träffar där de kända socialdemokratiska publicisterna Erik Hedén och Bengt Lidforss. Den senare känner han mycket väl sedan studenttiden i Lund. Denna vår är Lidforss nyutnämnd professor i botanik i Uppsala. Se Nils Beyer. *Bengt Lidforss. En levnadsteckning*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söners Förlag 1968, s. 376.

¹⁹ Åren 1909–12 var Carl Erik Lundström ordförande i Sveriges godtemplares ungdomsförbund och 1909–10 var han dessutom redaktör för deras tidskrift *Unga tankar* (uppgifter från *Svenska män och kvinnor* 5, Bonniers 1949). Lundström tycks ha haft nära anknytning också till den socialdemokratiska ungdomsrörelsen (som var mycket nykterhetsinriktad). När han i mars 1910 plötsligt blev avskedad som redaktör för *Unga tankar* menade man i Socialdemokratiska ungdomsförbundets veckotidning *Stormklockan* (nr 12, den 26 mars) att det hängde samman med att Lundström kämpat ”för en rödare färg åt Sverges godtemplares ungdomsrörelse”.

växa fram spontant och att den ska vara konfessionslös och syssla med naturstudier. Det finns något allmänmänskligt gott i rörelsen, menar Lundström, även om det finns en del i Baden-Powells system som han inte gillar. Olyckligt är det därför att *Scouting for Boys* ”i obearbetat skick hastigt och lustigt överflyttats till svenskan” [av Ebbe Lieberath i Göteborg]. Det var också olyckligt att militärer och präster valts som ledare för rörelsen.

Under mötet läser rösträtts- och fredskämpen Emilia Bromée upp Ellen Keys fylliga inlägg. Det publiceras dagen efter i sin helhet i *DN*. Rubriken är ”Dagens text: Till diskussionen om boy-scouts”. Ellen Key hänvisar inledningsvis till ”Gustaf Hellströms ypperliga inlägg i frågan liksom all annan betydelsefull kritik”. Hon upprepar också ett ganska långt avsnitt ur sin artikel i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* (den som undertecknades *Några äldre och yngre vänner av scoutrörelsen*). Hon skriver vidare att scoutrörelsen måste frigöra sig ”från det engelska föredömet” och ”bli – som Gustaf Hellström så ofta och ypperligt framhållit – ett uttryck endast för de stora bärande tankarna i den engelska rörelsen, nämligen *kamratskapets, friluftslivets* och den *sociala hjälpsamhetens* uppfostrande värde”.

Key är ändå till viss del självständig i förhållande till Hellström. I högre grad än denne utvecklar hon kritiken mot de militära inslagen i den engelska rörelsen. Hon anknyter till fredsarbetet och varnar för konsekvenserna om militärtendenser får rum inom den svenska rörelsen. Då måste en motrörelse skapas, och till skillnad mot Hellström förordar hon i detta sammanhang att scoutrörelsen måtte lära av andra rörelser. I en ganska lång avslutning talar hon sig varm för en rörelse i Amerika som hon kallar ”solsyskonen”.

Det är Socialdemokratiska ungdomsförbundet som har ordnat mötet, och en av dess ledande gestalter döljer sig bakom benämningen ”hr Höglund” i *Svenska Dagbladets* referat den 20 april. Den blivande kommunistledaren Zeth (”Zäta”) Höglund är helt emot scoutrörelsen och liknar den rent av vid ett ”borgargarde”.

Den resolution som mötet så småningom enas om blir dock något mer positiv. (Den återges i sin helhet i *DN:s* referat.) Man bör ge scoutidén en chans. Däremot är man synnerligen kritiska mot ”den ungdomsrörelse hvilken här under namn af boy scout börjat iscensättas, hufvudsakligen af präster och militärer”. Åter anknyter man till Hellström: ”Mötet anser i likhet med initiativtagaren, skriftställaren G. Hellström [...]”. Senare i resolutionen nämns Hellström ännu en gång.

Ställd åt sidan?

Det ovanliga med Hellström jämfört med många andra tycks vara att han i så hög grad ser scouting utifrån pojkarnas perspektiv. Han betonar de äldre pojkarnas betydelse som patrolledare och tycks mena att scouterna ska styra sig själva så långt som möjligt, även om han aldrig bortser från den vuxnes roll som föredöme och som vakande öga. Föreställningen att Hellström stod för ett nästan ledarlöst självstyre fick ändå visst fäste. Han kallas rentav ”salongsanarkist”, i

en delvis sympatiserande, delvis raljerande insändare i Socialdemokratiska ungdomsförbundets veckotidning *Stormklockan*, där signaturen ”Bjarne Bogbinder” beklagar att ”kyrkoherdar och militärer har, trots hr Hellströms energiska protester, tagit ifrån honom ledarskapet och överflyttat det på sig själva”. Hellström karakteriseras sedan som ”en rätt mönstergill och hygglig yngling så salongsanarkist och författardandy han än är” (*Stormklockan* nr 16, 23 april 1910).

Skribenten i *Stormklockan* hade tydligen god koll på läget. Detta kan synas bekräftat redan nästa dag. Då hade nämligen den riksspridda *Idun* flera sidor om scoutrörelsen (s. 202–205). *Handelstidningens* John Bratt berättar entusiastiskt om verksamheten i Göteborg och om Ebbe Lieberaths insatser i sammanhanget, och *Iduns* redaktör Johan Nordling har själv skrivit en dikt till ”Riddarpojkarernas” ära. Anmärkningsvärt är att Gustaf Hellström inte alls nämns i detta nummer av *Idun*, och frågan är om han inte nu är på väg att ställas åt sidan för gott. Man finner i stället fotografier föreställande ”Löjtnant H. Möller, D:r R. Brandel, Amanuens C. Edelstam, D:r Sven Hedin, Löjtnant E. Killander, Fröken Cecilia Milow samt Kapten E. Lieberath”. Killander och Lieberath står i sina officersuniformer, den senare i helfigur.

Elin Wägner och Erik Lundström som pionjärer för svensk flickscouting

Men allt var inte uppgivet. På dessa sidor i *Idun* finns också ett upprop, ”Låt oss nu också göra något för flickorna!”, undertecknat ”E. –ER”. Georg Sterzel skriver i en not att denna signatur ”tyvärr inte varit möjlig att identifiera” (del 2, s. 271). Förmodligen har han sökt inom för honom kända scoutkretsar, men det rör sig förstås om Elin Wägner, som i texten påminner om att man på mötet den 1 april hade diskuterat det önskvärda i att ordna scouting också för flickorna. Som strax ska framgå gjordes också försök i denna riktning under 1910, men då i arbetarrörelsens regi och under ledning av den ovan nämnde botanikern och blivande apotekaren Erik Lundström (s. 24f). Man kan notera att Wägner i sitt upprop faktiskt är påverkad av Lundström. Mötet föreslog bland annat att flickorna kunde vara behjälpliga att plocka bär, och Wägner tillägger nu: ”Det ligger nära till hands att gå vidare i samma tankeriktning. Vi ha då också alla våra svampar och apoteksväxter, som förfars, emedan ingen plockar dem.” I Stockholm hade alltså tanken väckts och i mindre skala prövats av vuxna, men intressant nog blev det för flickornas del ändå så, att det var flickor som själva började scoutverksamhet i liten skala och först därefter lyckades övertala sina lärarinnor att bli ledare. Detta skedde tydligen utan större rabalder i Stockholm, medan flickscouting mötte avsevärt motstånd i Göteborg, såsom varande okvinnligt m.m. (Se Sterzels spännande och omfattande genomgång i del 2!)

Den 30 april skriver Per Albin Hansson i *Stormklockan* (nr 17) under rubriken ”Boy-Scout” att militärer och chauvinister, exempelvis i *Stockholms Dagblad*, vill dra nytta av scoutrörelsen för sina syften, men att det egentligen också finns en positiv sida, för syftet ”att föra ut pojkar i skog och mark, till härdande strövtåg och friskt naturliv, är synnerligen gott”. Hansson konstaterar

mot slutet: ”Prästernas och militärens fiskafänge i scoutrörelsens tecken har hittills givit glädjande ringa resultat”. Han manar därför läsarna att ta upp det goda i rörelsen. En vecka senare, den 7 maj, skriver Erik Lundström i samma tidning om en ny rörelse, ”Nytt släkte”, som han är ledare för och som redan tycks ha startat sin verksamhet. Den anknyter till ungdomsförbundets sagostunder och syftar till att ta ut barn och ungdomar i skog och mark. Och det mest anmärkningsvärda är förstås att både flickor och pojkar är deltagare.²⁰

Sammanfattande synpunkter kring Gustaf Hellström och scoutrörelsen

Vilken betydelse kan då Gustaf Hellströms insats ha haft för scoutrörelsens framväxt? Att hans omfattande introducerande texter i *DN* hösten 1909 blev viktiga inspirationskällor för samtliga agerande torde vara obestridligt. Den stimulerande texten *Boy-scouts*, i *Almanack för ungdom*, som även innehåller sju fotografier, bör dessutom ha väckt många svenska ungdomars intresse. Många som inte alls kände till den engelska scoutrörelsen blev intresserade och ville att något skulle hända, men också personer som redan själva hade börjat fundera kring scoutrörelsen fick nu plötsligt anledning att göra sig hörda i pressen och kanske också börja agera praktiskt, som i Göteborg.

Det tycks ha uppstått en konkurrenssituation kring scouting i Sverige, särskilt i Stockholm. Olika intressen ville knyta rörelsen till sig. Att naturliv kan verka både andligt och fysiskt fostrande var man säkert ganska överens om, även om man kanske lade in lite olika betydelse i orden. Viktigt var också att befrämja social förståelse och hjälpsamhet bland ungdomen. Annat var man inte lika överens om. Diskussionen var ju inte uttalat partipolitisk, men tydligt är ändå att man bland högersinnade såg scouting som en möjlighet att fostra ungdomen i nationell och kristen riktning. Vissa såg den rent av som ett komplement till värnplikten. Vänstersinnade (liberaler och socialdemokrater) värjde sig mot sådana – som man uppfattade det – ovidkommande inslag och betonade gärna att äkta naturkännedom, friluftsliv och kamratskap var tillräckliga värden i sig för en växande ungdom. Eller som Elin Wägner skriver avslutningsvis i uppropet för flickscouting i april 1910: ”låt oss också en gång göra något för flickorna, som de inser görs för deras egen skull!”.

Hos Hellström finns en vänstertendens med från början. I den första artikeln raljerar han över Arvid Lindmans bristande insikter i grundläggande parlamentariska principer. Statsministern vägrar att avgå, och underförstått är detta ett agerande ovärdigt ett demokratiskt land. Och när Hellström påpekar den dåvarande skolundervisningens brister, så gör han sig samtidigt till talesman för en ny mer frihetlig pedagogik. Pojkarna ska få styra sig själva och de ska få

²⁰ Sterzel (del 2, s. 403ff) har letat men tyvärr finns inga tecken på att ”Nytt släkte” överlevde någon längre tid. Rörelsen nämns inte heller mer i *Stormklockan* under 1910, trots att rapporter utlovats.

upptäcka naturens märkvärdigheter på ort och ställe, i stället för att läsa om dem i skolböcker, teckna av uppstoppade fåglar och bläddra i torra herbarier.

Så småningom skulle Hellström bli varse att saken inte var så enkel att genomdriva. Eftersom vi redan hade allmän värnplikt var det för honom självklart att scoutrörelsen inte skulle behöva vara militaristisk, men han anade att militärer skulle kunna tycka annorlunda liksom att en del lärare kanske skulle vilja göra för mycket skola av verksamheten. Då skulle det spännande och lekfulla kunna gå förlorat och pojkarna tappa intresset. Mest förvånad tycks han ha blivit över prästernas engagemang och krav på inflytande. Våren 1910 ansåg han sig alltså tvingad att gå i strid mot militarism och prästvälde, men han var i stort sett en nyanserad och gentlemannaaktig polemiker.

Vilken betydelse fick Gustaf Hellström och den radikala opinion som här ovan representeras av Ellen Key, Elin Wägner och Erik Lundström? Tydligt är att de påverkade många genom sin kritik av den självutnämnda Boy scoutstyrelsen, och det var därför naturligtvis ett snilledrag när d:r Brandel i mitten av april 1910 backade och sade att "Boy-scout-styrelsen anser sig blott interimistisk". Detta fick den allmänna diskussionen att avstanna och lät tills vidare var och en odla sin scoutträdgård i fred. Slutsats: Hellström & co hade i hög grad lyckats – men samtidigt hade de förlorat det fortsatta initiativet!

Nu var det tid att pröva scouting i verkligheten. Läser man Sterzel, så finner man att senvåren och sommaren 1910 blev de första praktiska övningarnas tid. När "vänstern" ändå fortsatte sina diskussioner denna vår tenderade dessa att bli mer interna, och då märktes sprickorna. Gustaf Hellström hade börjat sin kampanj för "öfvertransporterandet" av scoutrörelsens idé till Sverige, därför att han såg den som en viktig hävstång i samhällsarbetet. Här skulle även de fattigare pojkarna få en chans. När den borgerliga dominansen trots allt verkade bli så stor och när samtidigt arbetarrörelsen tycktes vända rörelsen ryggen, eller möjligen skapa en egen, så måste detta ha känts som något av ett nederlag – trots det stora intresse som han i inledningsskedet lyckats väcka. Hellström hade gjort sitt och återvände till London.

Den sentimentala resan gav inte heller önskat resultat. Med Elin Wägner tycks inget ha blivit avgjort om framtiden, och i november kunde han i sin tidning läsa om hennes hastigt påkomna giftermål med vännen John Landquist.²¹

Hellström skulle återkomma ytterligare ett par gånger till scoutrörelsen. Vid Baden-Powells död i januari 1941 skrev han en uppskattande artikel, och i den sista av de självbiografiskt fotade romanerna om Stellan Petreus, låter han dennes son Staffan vara boy scout. Själv hade han ingen son, men jag tror inte att man tar fel om man säger att Gustaf Hellström, som hösten 1909 började sin kampanj för en svensk scoutrörelse, själv hade velat vara scout under sin uppväxt – om rörelsen då bara hade funnits!

Lennart Leopold

²¹ Isaksson och Linder, s, 180.

Ett PS om konsten att sätta punkt och att slira på nätet

Någon gång måste man sätta punkt. Ibland kommer punkten för tidigt, ibland för sent. I somras dog professor Lennart Nilsson, en av mina sagesmän till artikeln om Carl Heribert Malmros i Sällskapet Hellström-bok, innan jag hann sända den till honom. Just fyllda nittio år. Det var Nilsson som under en middagskonversation i Sällskapet Idun satte mig på spåret att söka förlagan till Malmros i Malmös dåvarande polismästare Yngve Schaar. Denne hade uppträtt som ansvarig myndighetsperson under de elakartade Möllevångskravallerna i november 1926 – en konflikt mellan strejkande och en fabrikör som anlidade strejkbrytare. Sonen Claes bekräftade sakförhållandet – den nära relationen mellan Hellström och pappa Schaar. Malmros och Malmö: har Hellström blinkat här?

Kort efter det att Hellström-boken utkommit fick jag av en slump, när jag letade på nätet efter annat, syn på en uppsatstitel som tycktes kunna sätta mig på ännu ett spår. Den lokaliserades till Arbetarrörelsens arkiv i Skåne, en 40-poängsuppsats i historia, skriven av Inger Håkansson, *Strejken vid A. W. Nilssons Fabriker – en undersökning av pressdebatten i Arbetet och SDS* (Lunds universitet VT 1984. Lennart Sjöstedts seminarium). I romanen spelar pressdebatten en väsentlig roll, liksom fackföreningarnas, arbetarkommunens och polismästarens eget agerande. En tidigare uppsats, framgår det i studien, har befattat sig med de historiska händelserna som sådana (Kurt Alm, *Möllevångskravallerna*. Historiska institutionen, Lunds universitet 1966. Uppsats för tre betyg). Vad jag kan lämna här är endast ett obetydligt post scriptum.

Den konflikt det var fråga om pågick i drygt två år. Utlösande orsak var ett försök från arbetsgivaren, att pressa ned lönerna sedan prisnivån i ekonomin, efter recessiva år, hade börjat stiga igen. När strejk utbröt tog han till så kallade arbetsvilliga. Dessa inkvarterades i lokaler som inspekterades av myndigheterna för sin eventuella otjänlighet. Arbetets frihet var en fundamental princip för denne fabriksägare, såsom den också var i romanen, när dennes gestaltade persona framträder. Men på två punkter har Hellström valt att avvika från verklighetens drama. Det var inte en strejkbrytare som avled efter våldsam konfrontation mellan strejkande och arbetsvilliga, utan en av de strejkande arbetarna. Sannolikt dog han inte av en yttre utan av en inre orsak: såtillvida finns en överensstämmelse mellan bok och verklighet. Men det var alltså den organiserade arbetssidan som upprördes och dess pressorgan *Arbetet*. Denna tidning, inte den borgerliga, riktade skarp kritik mot polisen och dess chef för ridande chock mot demonstranter, medan högertidningen *SDS*, vars motsvarighet i romanen riktar förödande angrepp på Malmros för hans undfallenhet, genomgående stödjer de polisiära insatserna. Att Schaar i ett akut läge förhandlade med arbetarnas företrädare om ordningens upprätthållande var ingenting som verklighetens polismästare klandrades för av den lokala tidningsopinionen. *Arbetets* kritik mot Schaar gällde hans undfallenhet gentemot strejkbrytarna.

Anders Björnsson

Styrelsens årsberättelse för 2009

Styrelse

Sverker Oredsson	ordförande
Eva Ström	vice ordförande
Bo Book	kassör till 091011
Elsa Christersson	kassör fr o m 091011
Anders Bojs	sekreterare
Lennart Leopold	redaktör medlemsbladet, web-master

Övriga ledamöter var Marta Ondrus och Sigurd Rothstein.

Revisorer och valberedning

Revisorer var enligt årsmötesprotokollet Elsa Christersson och Britt-Marie Nordström. Valberedning var Roland Persson, sammankallande, och Hans Holmberg.

Medlemmar och medlemsavgifter

Årsavgiften är 100 kr för medlem och 50 kr för familjemedlem. Ständigt medlemskap 2000 kr. Vid 2009 års slut fanns 99 registrerade medlemmar.

Ekonomi

Inkomsterna för år 2009 i form av medlemsavgifter var 9.770 kr.

Utgifterna för 2009 har varit 9.311 kr.

Sponsring: **Sparbanken 1826** har sponsrat med 4000 kr, en summa som dock inkom på kontot först i januari 2010. För boken *Det var ingen tjusande idyll* har som tidigare meddelats **Carl-Olof och Jenz Hamrins stiftelse** i Jönköping bidragit med 203 625 kr. Styrelsen tackar för bidragen.

Medlemsblad, mötes- och informationsverksamhet

Medlemsblad nr 16 var särskilt inriktat på Gustaf Hellström och Åhus.

Medlemsblad nr 17-18 ägnades brevväxlingen mellan Hellström och Böök.

Vid årsmötet 090405 talade Anders Björnsson om romanen *Carl Heribert Malmros*: "I modernitetens malström".

Vid Kristianstads bokfestival 090905 presenterades boken *Det var ingen tjusande idyll* under ledning av Eva Ström och med Sverker Oredsson, Lennart Leopold, Sigurd Rothstein och Anders Bojs som medverkande.

Höstmötet 091011 var i hög grad ett fråge- och diskussionsmöte. Läkaren Gunnel Bojs inledde om Hellström och hans syfilis, och litteraturvetarna Hans Holmberg och Lennart Leopold fortsatte med var sin ytterligare introduktion kring brevväxlingen Hellström-Böök, varefter följde ett stort antal frågor och en livlig diskussion.

Styrelsen

Hellström-Nytt...

Årsmöte söndagen den 18 april

Gustaf Hellström-sällskapet håller årsmöte söndagen den 18 april, 16.00, i Gustaf Hellström-rummet på Kristianstads stadsbibliotek. Efter årsmötesförhandlingarna kommer universitetslektor Sigurd Rothstein att presentera och diskutera Gustaf Hellströms kritikerrosade roman *Kuskar* (1910), som hörde till de verk som inledde tionalisternas frammarsch på det litterära fältet. Rubriken är: ”Gustaf Hellströms Londonroman *Kuskar*, läst med en litteraturvetares ögon”.

Vi har tagit hem fler exemplar av sällskapets bok, så i samband med mötet kommer hugade medlemmar att åter kunna köpa den till medlemspris, 150 kronor.

Seminarium kring skånska författare lördagen den 12 juni

De litterära sällskapen i Sverige (DELS), där vi är med, planerar ett seminarium på Kristianstads stadsbibliotek lördagen den 12 juni i anslutning till att dess tidskrift *Parnass* ger ut ett Skånenummer. Närmare detaljer är ännu inte kända.

I medlemsblad nr 20 möter vi Carl Lekholm

Nästa medlemsblad, som blir det tjugonde i ordningen, planeras utkomma i augusti. Det artar sig att bli ett blandat och mycket spännande nummer med flera olika bidragsgivare. Sigurd Rothstein har lovat en text om Hellströms *Kuskar*. Vi hoppas också kunna publicera en text om Hellströms sista roman, *I morgon är en skälm*. Därtill en text som bör kunna väcka mångas förundran, liksom redan utkastet väckte redaktörens: Ulf Lekholm skriver nämligen om sin farfar – Carl Lekholm!

Myten om Storehus och Lillehus

Gustaf Hellström-sällskapet medverkar som vanligt på bokfestivalen i Kristianstad. Lördagen den 4 september ordnas bokbord, och i ett föredrag kommer undertecknad, Lennart Leopold, att anknyta till sin forskning kring sambandet mellan liv och fiktion hos Gustaf Hellström. Denna gång handlar det främst om hur Hellströms släkt- och uppväxtförhållanden transformeras upp i romanerna *Dagdrömmar* och *Snörmakare Lekholm får en idé*. Rubriken blir ”Myten om Storehus och Lillehus”.

På höstmötet firar Gustaf Hellström-sällskapet sitt 10-årsjubileum

Planerna är inte klara, men Sällskapet fyller tio år och vi hoppas kunna göra höstmötet lite extra festligt. Preliminärt datum är söndagen den 17 oktober. Ny mötestid är 15.00. Närmare information kommer i nästa medlemsblad.

Red.

För livets alla skeden...

Vi vill vara en vän för livet. Både i med- och motgång. Därför har vi egna specialister inom företag, aktiehandel, juridik, försäkring och Private Banking som kan hjälpa dig genom livets alla skeden.

Välkommen till en bank för livet!

Kristianstad Bokhandel

Gustaf Hellström-sällskapet är ett ideologiskt fristående sällskap, som verkar för att lyfta fram Gustaf Hellströms litterära författarskap och journalistik. Sällskapet har sitt säte i Kristianstad.

Adress: c/o Stadsbiblioteket, Föreningsgatan 4, 291 32 Kristianstad.

Hemsidans adress: www.gustafhellstrom.se

Styrelse: Sverker Oredsson, ordförande, Eva Ström, vice ordförande, Bo Book, kassör, Anders Bojs, sekreterare, Lennart Leopold, Marta Ondrus och Sigurd Rothstein, ledamöter.

Hedersmedlemmar: Hans Holmberg och Bengt Tomson.

Ständigt medlemskap: *Kristianstadsbladet*

Medlemsblad: Lennart Leopold, redaktör.

Hemsida: Lennart Leopold, web-redaktör.

Medlemsavgift: 100 kronor för enskild medlem, 150 kronor för familj och 1000 kronor för juridisk person. Engångsavgift för ständigt medlemskap är 2000 kronor. Betalas på **bankgiro 5584-8147**. Glöm inte att ange namn och adress!

Sponsorer: Sparbanken 1826 och **Kristianstad Bokhandel**